

Kiszely Gábor könyve az ÁVH történetéről

Megdolgozás és csontropogás

Az Államvédelmi Hatóságról, a negyvenes-ötvenes évek hírhedt ÁVH-járól jelentetett meg könyvet Kiszely Gábor történész kutató a Korona kiadónál. A szerző nemcsak a kommunista politikai csendőrség történetét tekinti át könyvében, de név szerint megjelöli az anyagában szereplő ÁVH-s tisztakat is.

Kiszely Gábor: Valódi bűnökért senki nem állt még bíróság előtt az ÁVH-sok közül. (Fotó: Miskolci Róbert)

– Amikor 1945 februárjában megalakult a Magyar Kommunista Párt politikai rendőrsége, mennyire játszott ebben szerepet a moszkvai minta?

– A párt politikai rendészeti osztályának első vezetője, Péter Gábor nem tartozott a moszkoviták közé. A párt vezetősége viszont frissen érkezett haza Moszkvából, és nem vitás, hogy szovjet mintára kezdték meg a „párthadsereg” létrehozását. A szabályzat szerint a szervezetnek össze kellett fogdosnia és bíróság elé kellett állítania a háborús bűnösöket. Az írásba nem foglalt feladatot viszont az volt, hogy a polgári társadalom kibontakoztatását lehetetlenné tegye, majd előkészítse a kommunista hatalomátvételt. Rögtön az első hetekben figyelni kezdték a nemkommunista pártok politikáit, köztük azokat is, akik a demokratikus munkásmozgalom pártjához, a szociáldemokrata párthoz tartoztak.

– Mennyire volt az ÁVH alárendelve a pártnak, és mennyire lehetett tartani attól, hogy átveszi a hatalmat? Később, amikor Péter Gábert letartóztatták, összeesküvés volt ellene a vád... Egyáltalán: ki volt ő?

– Péter Gábor Újfehértón született, 4 elemi végzettséggel kezdte a kommunista mozgalomban. A múltjáról keveset tudunk, mert a róla szóló akták később, az elhatalmasodott koncepciók per során gondosan eltüntettek. Tény, hogy járt a Szovjetunióban, de nem bizonyítható, hogy beszervezett szovjet ügynök lett volna. Dokumentálni lehet, hogy a negyvenes években, amikor a kommunista pártot felszámolták, s a letartóztatások után a két tucat párttagból még kevesebb maradt, akkor Péter Gáborék nagy pénzzel rendelkeztek, és akciókat hajtottak végre. A mozaikkép azonban nehezen áll össze. Későbbi letartóztatása nem volt összefüggésben azzal, hogy a párt megdöntésére tört volna. Sőt, Péter kiemondottan ragaszkodott Rákosi Mátyáshoz, atyáknak tisztelte, mindenekelőtt intellektusáért. Rákosi testesítette meg számára a pártot; teljesen kizárt, hogy valaha is összeesküdött volna ellene. Letartóztatása mögött az úgynevezett cionista koncepció húzódozott: kellett egy ember a kommunista pártban, akire Sztálin halála után rá lehetett kenni, hogy ő a túlkapás felelőse. Ehhez tudni kell, hogy 1952 őszén a

Szovjetunióban már előkészítették a zsidóellenes kampányt, folyt a zsidók letartóztatása. Sztálin nagyszabású persorozatát készült véghezvinni. Péter Gáborék idehaza is megkapták a parancsot, hogy az akciók előkészítsék. Péter Gábor esete érdekes, hiszen miközben ő maga is zsidó származású, – noha nem vállalt közösséget sem a zsidó istenhitel, sem a zsidó humanista hagyományokkal –, ő dolgozott a magyarországi „zsidótlantó koncepción”. 1952-ben valami történt Moszkvában, aminek folytán Rákosiék úgy gondolták, hogy az ávó vezérkara lenne legideálisabb a zsidó bűnbakok szerepére. Saját koncepciójukat alkalmazták rajtuk. Rákosi személyesen dolgozta meg Péter Gábert, aki vállalta a szerepet, ha már ezt kívánta a párt. Közben azonban meghalt Sztálin, ejtették a koncepciót, és Rákosi így is Péter Gábert állította a bűnbak szerepére.

– Ez az ÁVH belső működéséről is árulkodik. Készültek feljegyzések ezekről az ügyekről vagy közvetlen „megdolgozással” ment mindén?

– Amikor a párttól egy félig írásbeli, félig szóbeli utasítás lejött, Péter Gáborék nekiláttak kidolgozni a megvalósítási tervet. Ez foglalta magában a vallatásokat is, amelyek időnként hajmeresztő állításokat csikartak ki. Gondoljunk mondjuk arra, amit a Rajk-perben hoztak ki, miszerint Rajk László egy paksi kunyhóban találkozott titokban a jugoszláv külügyminiszterrel. Valaki kitalálta, aztán ezt ki kellett verni az őrizeteseiből, majd hamis tanukat kellett kreálni.

– Az ÁVH felső tisztjei tudták, milyen módszerekkel folynak a vallatások vagy csak az alsóbb

szint túlkapásáról van szó?

– Természetesen tudták. Volt ugyan előírás, miszerint „fizikai nyomást gyakorolni” csak különleges engedéllyel lehet, de ezt a különleges engedélyt minden további nélkül ki is adták, ha másképp nem szólt. Az engedélykérés körülbelül annyit jelenthetett a telefonban, hogy: „Adjunk neki? Adjatok!”. Máskor ezt a párt adta szóbeli utasításba, miszerint „Úgy verjétek, hogy a csontjai ropogjanak!”. Ezek után már senki nem ragaszkodott a külön engedélyhez, beérték annyival, hogy „Rákosi elvtárs személyes parancsára”.

– Az egykori ávósok közül senkit nem állítottak még törvény elé?

– Valódi bűnök miatt a törvény előtt még senki nem állt közülük. 1956 előtt folytak ugyan koncepciók perük ellenük, de ezeken nem azért ítélték el őket, amit valójában tettek. Perek 1956 után is zajlottak, például Farkas Mihály és fia, Vladimir ellen, őket viszont voltaképpen azért ítélték el, mert koncepciók perük előkészítésében vett részt. Sem azóta, sem a kilencvenes években nem állítottak senkit sem bíróság elé azért, mert embert kínzott vagy őlt vallatás közben.

– Egy kis túlzással, az ön könyve válaszáért kiált: vagy beperlik az érintettek vagy az ügyészségnek kellene saját hatáskörben vizsgálatot indítani az egyes esetekről...

– Mint már nyilatkoztam, állók a perek elébe. Birtokomban vannak azok a dokumentumok, amelyeket elő tudok tárni, ha a könyvben megnevezettek bírósághoz fordulnak. Másfelől viszont nekem nem feladatom, hogy vádlója

vagy bírója legyek az ÁVH-nak. Én kutatási szempontból értékelem anyagomat. Ha a kutatás során kiderül, hogy gyilkosság történt, akkor azt a kötelességem dokumentálni. Tény, hogy ilyen esetekben még feljelentésre sem volna szükség. Más részről viszont kérdés, hogy az érintettek, akiken elkövették a gyalázatot, életben vannak-e, és óhajtják-e az elégtételt. Én sem örülök annak, ha boszorkányüldözés kezdődne el, de vallo, hogy meg kell végre nevezni a bűnösöket.

– Különböző legendák szólnak arról, hogy Kádár Jánost hogyan kínnozták meg, amikor 1953-ban az ÁVH foglya volt. Később milyen viszonya volt Kádárnak az ÁVH-hoz?

– Mint belügyminiszter, ő reformálta meg és tette ütőképessé az ÁVH-t 1949–50-ben, annyira, hogy aztán őt magát is elvitték. Amikor Kádár 1954-ben kijött a börtönből feltehető szándéka volt, hogy visszatér a politikai életbe, és ennek érdekében kész volt felelni. Kijövele után rögtön elment Rákosihoz, és felajánlta neki, hogy borítsanak fátylat a múlt; nem sokkal aztán már angalföldi párttitkár volt. Ami az ÁVH-t illeti, Kádár rendkívül pragmatikusan nézte a dolgot: csak az érdekelte, hogy tudja-e használni vagy sem. 1956 után pontosan tudta, hogy azokat a neveket, amelyeket az egész ország gyűlölt, a háttérbe kell szorítani az ÁVH névvel együtt. Ugyanakkor hadsereg és rendőrség hiányában a restaurációnak szüksége volt egy kemény élcsapatra. Ez nem a karhatalom volt, hanem a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Főosztálya, amely 1956 decemberétől teljes ávós személyzettel és szakértőkkel működött tovább.

– ÁVH-ról szólva könnyű összekeverni a hatóság tisztjeit és azokat a kiskatonákat, akiket oda soroztak be. Milyen szempontok alapján került valaki az ÁVH-hoz katonai szolgálatra?

– A karhatalomba a negyvenes évek végétől 1956 októberéig soroztak embereket. Véláztató, hogy miközben az ÁVH vezérkar és a középtisztek a forradalom idején elmenekültek, ezeket a kiskatonákat hagyták ott a nép haragjára. Nemrég egy jelentést tanulmányoztam, amelyben felsorolták az ÁVH-s 1956-os „mártírokat”: 89 emberből mindössze 13 volt tiszt, a többi sorozott. Sorozáskor egyébként nem kérdezték, ki hova menne. A fegyveres testületekbe nem is vettek be más, mint jó kádereket. Elképzelhető, hogy ha a fiatal elvtárs benne volt a DISZ-ben, és jól szavalt, akkor valószínűbben került az ÁVH-hoz. Azt azonban le kell szögezni, hogy a politikai perek előkészítésében és a vallatásokban a sorozottak nem vettek részt.

Panek Sándor

Szeged hallgat szülöttjéről

Ábrányi Emil - Cserzynek

De sokan is szerették a mi Cserzy Mihályunkat (1865–1925), a szegedi népi élet kifogyhatatlan tollú ábrázolóját: Tömörkény, a szobrász-óriás Fadrusz, az 1902-ben városunkba került Móra, és persze Juhász Gyula.

A Szegedre érkezett Babits örömmel írta Juhásznak 1906. október 27-én: „Itt vagyok az ön és a – buccai irodalom városában és jövendő kliense a Tömörkény könyvtárának és a Homok borbélyüzletének.” (Más dolog, hogy e lelkesedést nem követte dokumentálható írói kapcsolat.)

A Szegedi Friss Újság 1913. január 2-án arról adott hírt, hogy Ábrányi Emil (1850–1920) költő a legújabb verseskötetét – aranyozott díszkiadásban – megküldte Cserzy Mihály-nak.

Ábrányi több pesti lapnak volt a munkatársa, hatóságos versei a századvég kedvelt poétájává tették. Nevét a Cyrano de Bergerac magyarátsa tette hosszú időkre ismertté. Egy időben országgyűlési képviselő volt.

Kötetében ajánló sorok is voltak:

Magyarország, legteremőbb, legértékesebb Homokjának, ahonnan a magyar próza sok szép virága hajtott ki mindannyiunk gyönyörűségére. Karácsonyi ajándékkul küldi ezt a könyvet tisztelő barátja

Ábrányi Emil

A Friss Újság azzal folytatja, hogy a pesti költő verset is írt Cserzyhez:

Ha földi arcom eltűnt
A sír nagy éjjelében,
Ha szemtől-szembe többé
Nem láthat sz engemet
már:

Vedd kezébe néha
Mihályom ezt a könyvet!
Nézd benne hosszan,
hosszan
Az én Istent imádó,
Az én hazát imádó,
Az én dacos, szerelmes
Az én szelíd igralmas
Lelkemnek tiszta képét!...

1912. december 21.

A lap névtelenségben

Apró Ferenc

MOST MINDEN NEGYEDIK HÓNAPOT AJÁNDÉKBA ADUNK!

Most minden negyedik hónapot ajándékba adjuk!

Ha Ön a Délmagyarország vagy a Délvilág című napilapot 2001. február 26. és 2001. március 19. között személyesen, a mellékelt kuponon (címünk: Délmagyarország Kft., terjesztés, 6740, Szeged, Stefánia 10.), vagy ingyenesen hívható zöldszámunkon rendeli meg (és a megelőző három hónapban nem volt lapjaink előfizetője), negyedéves előfizetés esetén 1, féléves előfizetés esetén 2 hónapot adunk Önnek ajándékba.

(Ugyanazon háztartáson belül az előfizetés lemondása és más néven történő megrendelése nem számít új előfizetésnek.)

Zöldszámunk: 06-80/821-821

Igen, megrendelem a Délmagyarország/Délvilág* c. napilapot 2001. április 1-jétől

3 hónapra (és így + 1 hónapot ingyen kapok)

6 hónapra (és így + 2 hónapot ingyen kapok)

Vállalom, hogy az előfizetési díjat a Délmagyarország Kft. ügyfélszolgálati irodájában, vagy a nálam jelentkező kézbesítőnél kifizetem.

....., 2001.

aláírás

* A választott lapot, kérjük, húzza alá.